

A történet rejtett hálózata

Kálmán C. György: *Élharcok és arcélek*

Kálmán C. György a korai magyar avantgárd irodalomtörténeti, kánonbeli és hagyománybeli kontextualizáltságát vizsgálja, pontosabban azt a hiátust, tanácstalanságot, ellentmondásos viszonyulást próbálja felszámolni, amely az avantgárdot illetően ezeken a területeken jelentkezik. A könyv

kísérletként értelmezhető, amely a választott korszak/irányzat szereplőit, folyamatait, kölcsönhatásait egy történeti narratívába integrálja, természetesen számot vetve az elhajlások, kitéréssek, szétszalázódások – kontinuitás és diszkontinuitás – váratlan jelenlétével is. Vagyis a szerző nem totalizáló olvasatra törekszik: „jelen írás [...] nem egy korszak teljes irodalomtörténete kíván lenni, csakis arra szorítkozik, hogy jellegzetes »eseményeket«, »szereplőket«, »helyszíneket« vagy »epizódokat« emeljen ki egy (lehetséges) történetből” (8.).

Ezek a metszetek a szövegben a narratíva bázisát (a Kálmán C. György-féle avantgárd kánon és –értelmezés alapvetéseit) adják, és segítségükkel az avantgárd-fogalom számos vetülete definiálható (a fogalmak pontos tisztázása, részletező megalapozása egyébként is sajátja a kötetnek). A jelenség Kálmán C. szerint elsősorban mozgalom, amelynek azonban kialakult „egy olyan köznyelvé, közös formakincse, amely elsősorban persze Kassák hatását mutatta, de amely lehetőséget teremtett minden »újonnan jött« számára ahhoz, hogy a

mozgalomhoz is csatlakozhasson” (26.). A Kassák nevével fémjelzett, az általa legitimált irányzat új aspektusai kerülnek előtérbe, például azáltal, hogy magatartásforma és költői tevékenység kettéválik. Pontos – és az anyag válogatásának, elrendezésének alapját képezi – az a megfigyelés,

mely szerint az irodalomtörténet kardinális személyiségei nem feltétlenül esztétikai szempontból nyerik el ezt a pozíciót. Ez jellemzi Kassák szerepét az irodalomtörténetben: bár megkerülhetetlen, és a hatása vitán felül áll, poétikai szempontból jelentősége jóval csekélyebb, mint Adyé vagy József Attiláé; és munkássága, amely épp a szembenállás, „progresszió” kifejeződése a korábbi irodalmi/művészeti értékrend és társadalmi rend felé, nem feltétlenül alkalmas a történeti összefüggések prezentálására.

Ez az oka annak, hogy Kálmán C. könyvében jól érzékelhetően felülíródik az „egyszereplős történet”, és eddig háttérjelenségeknek tekintett folyamatok kerülnek elő. A mű az avantgárd kezdeteit és a múlthoz (értsd: Ady-féle és nyugatos poétikához) való kötődését nem Kassák személyéből, sőt nem is az első nemzedékből szokásosan említett nevek, életművek (például Lengyel József, Komját Aladár, Déry Tibor, Ilylyés Gyula, Vas István) felől közelíti, hanem két olyan kisebb szerzőt emel ki, akiknek költészete két különböző

„eredettörténetet” mutat: György Mátyás poétikája nyugatos folytonosságot, fokozatos fejlődést jelöl, Ujvári Erzsi, Kassák húga művei pedig a korábbi konvenciók teljes tagadását, a robbanásszerű értékrendváltást mutatják. A szerző mindkét költő részletes pályaképet közli, de míg Ujvári Erzsit csak mint „tipikus”, a mozgalom kritériumait át-sajátító, dilettáns szövegekkel is rendelkező alkotót tekinti, addig György Mátyás esetében bizonyos kanonizációs törekvéseket („munkássága ma jóval fontosabbnak látszik”), és a történeti narratíva kiteljesítésének szándékát („az irodalomtörténeti narratíva kihagyásai magyarázhatók” (49.)) is érzékelhetjük. A pontos, szoros szövegolvasatok révén György versei a mai befogadás számára is termékenynek mutatkoznak, személye, poétikája pedig a nyugatos hagyomány közötti láncszem, folytonosságát, létét is hivatott bizonyítani.

Az avantgárd mint „idegen test” jellegének felszámolása (illetve az erre tett javaslat) a könyv egyik nem titkolt célja: az egyes életműveket, szerepeket kiindulópontnak tekintő bevezető fejezeteket teoretikus alapozottságú gondolatmenet követi, amelyben az avantgárd definíciója (definíciói), a kánon és értelmező közösség, irányzat és intézményesség, a kortársi olvasás és a hagyomány jelenléte képeznek fogalmi hálót. A magyar irodalmi avantgárd ugyanis ezek ütköztetését teszi elkerülhetetlen-

né, hiszen „botrány történt az irodalmi életben, olyan művek (alkotók, alkotói magatartás, olyan politika, olyan konvenciórendszer, olyan poétikai stb.) jelentek meg egy »konszolidált« (megszokott, bevett konvenciók irányította) közegben, amelyek a kánon addigi fenntartói/alakítói (és fogyasztói) körében megütközést, ellenkezést váltottak ki” (150.). A világosan felépített fejezetekben Kálmán C. mindenekelőtt azt bizonyítja, hogy a fentebb említett tényezők (pl. irodalomtörténet, kánon, konvenció) az avantgárdon „belülről” és „kívülről” szemlélve más-más funkcióval, jelentéssel bírnak, valamint hogy adott egy dichotóm rendszer, amellyel számot kell vetni ahhoz, hogy érvényes irodalomtörténeti megállapításokat tehessünk. A hagyományos értelemben vett avantgárd kánon nem más, mint amit a klasszikus avantgárd alakított magáról, amely azonban – és ez egyfajta magyarázat vagy feloldás lehet a jelenség „idegen test” jellegére – nem feltétlenül kompatibilis a magát a nyugatos (vagy legalábbis nem avantgárd) hagyományból eredeztető kánonnal.

Az avantgárd aktualizálásához, a folytonosság bizonyításához a cél/eszköz mindenképp a termékeny újraolvasás, amelynek Kálmán C. alapos körültekintéssel megírt könyve teljes mértékben eleget tett.

(Balassi Kiadó, Budapest, 2008)

